

VITA

KUN JÓZSEF

VÁLASZ BORSÁNYI JULIÁN MEGJEGYZÉSEIRE¹

Köszönöm Borsányi Julián gondolatébresztő, vitára készítő megjegyzéseit, valamint néhány — az Ő szavaival élve — nem perdöntő hiba, illetve tévedés felfedését a Schramm-féle magánnapló fordításában és publikálásában. A hozzászólás örömteli meglepetésként ért, hiszen a kivételek közé tartozik, ha egy forrásközlemény kapcsán vita kerekedik egy folyóirat hasábjain.

Úgy vélem, hogy Önt mindenekelőtt a forrásközlemény rövid bevezetőjében leírt állásfoglalás készítette vitára, miszerint a Kassa 1941. június 26-i bombázása körül folyó vitát nem lehet lezártnak tekinteni, a számba vehető végrehajtók (szervezők) közül nyugodt lelkiismerettel egyiket sem lehet kizárni. Erre a megállapításra jutottam többek között a Himer-törzs Schramm által vezetett hivatalos, valamint Schramm magánnaplójának tanulmányozása folyamán, amelyeknek minden mondatával, szavával volt módom megismerkedni a fordítás folyamán.

Ön szerint, . . . közel 500 oldalas dokumentációm német—magyar—szlovák vonatkozásban végleg (sic!) lezárta a kérdés ezen részét. Ezzel ellentétben véleményyt eddig, történések részéről, nem olvastam, nem hallottam.” Tisztelettel felhívnom a figyelmét, hogy számos, az Önével nem egyező vélemény van forgalomban. Itt konkrétan a két legutóbbira (Borus József: Nem csökkentek Kassa bombázásának kérdőjelei [História, 1991/5—6. sz.], Tóth Sándor: Helyzet a magyar—szovjet határon 1941. június 23—28-án [Új Honvédségi Szemle, 1991./10. sz.]) emlékeztetnék. Véleményünk szerint a vita még most sincs abban a stádiumban, hogy elmondhatnánk, Kassát a szovjetek, vagy a románok bombázták, vagy bombáztatták. Az Ön megítéléséből kiindulva ugyanis a szóba jöhető tettesek közül már csak ők vehetők számításba.

Halder naplóját több mint negyedszázaddal ezelőtt magyar szemmel átnéztem. Nem került el figyelmemet az Ön által idézett rész, miszerint Hitler méregbe gurult, amikor szóba került Magyarország részvétele a Barbarossa tervben. Így igaz! De az is igaz és bizonyított, hogy a Jodl-Halder-Himer vonal június 23—26. között egyre türelmetlenebbül igyekezett rábírní a magyar katonai vezetést, hogy Magyarország lépjen hadba a Szovjetunió ellen. Megítélésünk szerint a német politikai vezetés nem volt ellene a magyar bekapcsolódásnak, ha ez önként, saját elhatározásból történik, a katonai vezetés pedig egyenesen sürgette a magyar hadbalépést. Az Abwer III lehetőségeiről, Löhr vezérezredes, Fütterer tábornok parancsnoklási viszonyáról mondtak mind figyelembe veendő a vizsgálódásnál, de önmagukban nem perdöntőek. „Mindenképpen hihetetlen — írja Ön —, hogy az Abwehr III Hitler háta mögött cselekedett volna olyan kérdésekben, mint aminek a kassai támadás tekinthető.” Ez nem hit kérdése. A továbbiakban felhozott érvek közül még a meglepetés kérdésére szeretnék reflektálni. Újra átolvastam az Ön által is perdöntőnek tartott két legfontosabb dokumentum (Himer-törzs naplója, Schramm magánnaplója) megfelelő részeit, de nem találtam bennük semmit, ami akár Himer, akár Schramm, vagy éppen Fütterer meglepetésére utalt volna. Íme a Himer-törzs naplójának 1941. június 26-ról készített bejegyzése: „A tábornok megbeszélést folytatott a követtel. A követ nem helyesli a népi németek elképzelését. A megbeszélés után a tábornok 13.10-kor géptávíron jelenti a OKW/L-nek, valamint az OKH hdm. oszt. nak, tudomása van arról, hogy különböző magyar körökben felvetették egy szabadcsapat felállításának gondolatát, mivel a kormány még nem jutott elhatározásra. Himer tábornok utasítást kér, milyen állapotra helyezkedjék, s egyben megkérdezi,

¹ Borsányi Julián: Megjegyzések a Kun József által közzétett és kommentált „Schramm-féle” feljegyzésekhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1991. 3. szám, 145—148. o.

hogy adott esetben nem vehetné-e át törzsével ennek a szabadcsapatnak a szervezését és vezetését.

Ez a terv csakhamar túlhaladottnak bizonyult, mert a minisztertanács már délelőtt elhatározta a) a légi alakulatok, b) a légelhárítás, c) a gyorshadtest (2 gk. és 1 lov. dd.) mozgósítását. Azonkívül a szovjetek a maguk részéről már meg is kezdték a háborút Magyarország ellen, mivel vörös repülők 12.00-kor Rahónál három bombát dobtak egy vonatra, 13.00-kor pedig jó néhány bombát Kassára (mindenekelőtt laktanyákra, posta és távbeszélő hivatalokra). A bombázás következtében több polgári személy meghalt (egyedül Kassán 27) és sokan megsebesültek. (Mivel a repülőkön sárga jelzés volt, a bombázásokat követően hamis és kétkedő híresztelések kelnek szárnyra, amelyeket az ellenséges adók is megerősítenek; ezek azonban talajvesztetté válnak, amikor a romeltakarító munkálatok során egy fel nem robbant lövedéket találnak, rajta a Putyilov-művek cirillbetűs jelzésével. A magyar vezérkar azonnal megtorló bombázásokat helyez kilátásba. A honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke felkeresi a kormányzót.)

A Schramm-napló 26-i feljegyzése pedig így hangzik: „Ebed után újra felmentem várbeli hivatalomba azzal a bizonyossággal, hogy ma is csak tétlenkedem. Tévedtem. Egy ismerős őrnaggyal találkoztam. Ő újságot, látható boldogsággal: az oroszok Kassát bombázták és egy Máramarosziget felé tartó vonatot végiggéppuskáztak. Számos halottról és sebesültről van tudomásuk. Ezek a repülősök! Kiténtetés érdemelnének, tölgyfalombokkal és kardokkal! Persze az is lehet, hogy a bombákat a szlovákiai Presovnak (Eperjes) szánták, ahol nekünk fontos hírközpontunk van. Ennek létezéséről kémeik, vagy légköri bemérések útján értesülhettek. Akárhogy is van: tény, hogy a bombák Kassára estek, az ottani postahivatalt és laktanyát találták el. Károk keletkeztek. Ezeket azonban — ha ez fontos nekünk — hamar rendbe lehet hozni.”

Ha szabad kommentálnom az idézeteket, úgy vélem, az előbbi napló száraz tárgyilagossággal rögzíti az eseményeket, de a Schramm-napló sem túrköz meglepetést, annál inkább lelkesedést, illetve örömet a történetek felett. Véleményem szerint a bejegyzésekből nem lehet a kassai provokációt végrehajtók kilétével, nemzeti hovatarozásával kapcsolatban sem pro sem kontra következtetéseket levonni.

Nem állítom, hogy a fentebb elmondottakkal bebizonyítottam az Ön állításainak ellenkezőjét, ez nem is volt a célom. Csupán érzékeltetni kívántam érvelésének gyengeségeit. Ha eredményt akarunk elérni, tovább kell folytatni az eszmecsere-t, lehetővé kell tenni az orosz és a román levéltárakban folytatandó intenzívebb kutatást, illetve az ezen országok történéseivel folytatandó folyamatos együttműködést.

Jómagam nem tartozok az itt taglalt kérdés kutatói közé, de a különböző publikációkból azt a következtetést tudtam levonni, hogy a kassai bombázás mindmáig fehér foltja a magyar történetkutatásnak, ha tisztultabb is a kép, árnyaltabbak, ideológiamentesebbek is a vélemények. Sajnos azt is tapasztaltam, hogy kutatóink egy részére nem jellemző az önkritikus szemlélet. Túlhaladott nézeteiket az új kutatási eredmények ellenére sem vizsgálják felül.

★

Az Ön, fordítással kapcsolatos észrevételeit érdeklődéssel olvastam. Respektálok magas szintű német nyelvtudását, sokat adok ilyen irányú véleményére. Mégis elmentmondással kell kezdenem: nem tartom szerencsésnek három oldal egybevetése után véleményezni egy közel negyven oldalas kézirat fordítását. Összehasonlíttja a Himer-törzs naplójáról a Századok 6/1965-ös számában közzétett fordítást a Schramm-magánnapló fordításával. Az előbbit írja Ön, „... pár vitatható szakki-fejezéstől eltekintve, helyesnek találtam”. „Félek — írja a továbbiakban —, hogy a feljegyzések most közreadott fordításáról ezt talán nem lehet állítani.” Nagy baj azonban nem lehet, hiszen „Ami a lényegét illeti — hangzanak szavai — nincsen eltérés a német eredeti és a fordítás között.” Ez megnyugtató. Műfordítói képességekkel nem rendelkezem, de fordításaimnál, szerény képességeimhez mérten, mindig törekedtem a tartalmi mondanivaló lehető legpontosabb visszaadására. Ez eddig még minden esetben sikerült. A fordítás minőségével kapcsolatban a két konkrét megjelölést indokoltnak tartom, akkor is, ha ezek a fordítási gyengeségek Ön sze-

rint sem befolyásolják a tartalmi mondanivalót. A „sehr weltläufig”-ot nem szívéllyesnek, talán inkább „nagyvilági”-nak kellett volna fordítani. Az „...25-iger Webfehler...” fordítását tartalmilag pontosnak tartom. Jó néven vettem volna, ha megírja, Ön miként fordította volna magyarra.

*

Köszönöm szíves figyelmeztetését a jegyzetekben talált hibás rendfokozati megjelölésekre, valamint Sáska Elemér beosztására vonatkozóan. Az elírások — amint Ön is tudja — részben azzal magyarázhatók, hogy 1941. augusztusában új rendfokozati elnevezéseket vezettek be, másrészt azzal, hogy a kutatók átveszik egymástól a már publikált adatokat, anélkül, hogy ellenőriznék azokat. Jodl beosztása esetében — úgy vélem — Ön téved. Ő valóban a Német Véderő Főparancsnoksága Vezetési Törzsének (OKW/Chef WFS), Keitel tábornagy pedig a Német Véderő Főparancsnokságának (Chef OKW) főnöke volt. Az NSDAP fordításának mindkét változata (Nemzetiszocialista Német Munkáspárt, illetve Német Nemzetiszocialista Munkáspárt) előfordul a magyar történeti szakirodalomban. Alkalmadtán tájékozodom, hogy melyik a Magyar Tudományos Akadémia által preferált forma. Külön köszönöm figyelmeztetését forrásközleményem 30. sz. jegyzetével kapcsolatban. Valóban Baitz Oszkár vk. ezredes a Schramm-naplóban szereplő személy², s nem Baitz Jenő. Nem védekezés, csupán a tanulság okáért jegyezném meg, hogy a helytelen adatokat itthon és külföldön is ismert, neves történésztől vettem át. Nem lenne illendő a névvel előrukkolni, hiszen mindannyian tévedhetünk. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a szavak, gondolatok pontos visszaadása nem csak a fordításnál fontos. Idézem Önt: „Kun József bevezetőjében közölte, hogy már hosszú évek óta nem foglalkozik hadtörténelmi kérdésekkel.” Valójában én a következőket írtam: „Az elmúlt huszonöt év alatt nem foglalkoztam történelmünknek ezzel a tragikus időszakával...” Úgy vélem, a fentiek között van némi különbség.

Még egyszer megköszönve megjegyzéseit, megemlíteném, nem tartom szerencsésnek, hogy a nekem szóló írásában fűz Ön megjegyzéseket Tilkovszky Lóránt önálló forrásközleményéhez.³ Ha ez nem ilyen formában történt volna, örülnék is annak, hogy Tilkovszkyéval egy írásban említi a nevem.

² L.: Magyarország és a második világháború. Budapest, 1961. Második kiadás, 505. o.

³ Tilkovszky Lóránt: Irányelvek a nemzetiségi kérdés kezeléséhez a magyar hadseregben, 1941—1944. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1991. 4. szám, 151—170. o.